

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

HUDUDLARDA AHOLI DAROMADLARINING BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA INSON KAPITALINING ROLI

Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

TDIU, tayanch doktorant,
Fan va texnologiyalar universiteti
“Iqtisodiyot” kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada hududlarda aholi daromadlari barqarorligini ta'minlashda inson kapitalining tutgan o'rni nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etilgan. Tadqiqotda inson kapitalining asosiy tarkibiy qismlari – ta'lim, sog'liqni saqlash, kasbiy malaka, mehnat unumdorligi hamda raqamli kompetensiyalarning aholi daromadlari shakllanishiga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston hududlari kesimida 2020–2025-yillar davomida aholi jon boshiga real umumiy daromadlarning o'zgarish dinamikasi hamda daromadlar tengsizligini ifodalovchi Jini indeksining evolyutsiyasi o'rganilgan. Tadqiqot natijalari hududlar o'rtasida daromadlar darajasi bo'yicha sezilarli tafovutlar mavjudligini ko'rsatdi. Bunda inson kapitalining rivojlanganlik darajasi yuqori bo'lgan hududlarda aholi daromadlari ham yuqori shakllanganligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: inson kapitali, aholi daromadlari, hududiy rivojlanish, daromadlar barqarorligi, Jini indeksi, mehnat unumdorligi, hududlararo tengsizlik, ijtimoiy investitsiya zonalari.

РОЛЬ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В ОБЕСПЕЧЕНИИ СТАБИЛЬНОСТИ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ В РЕГИОНАХ

Искандарова Дилафруз Икром кизи

Базовый докторант ТГЭУ,
Преподаватель кафедры «Экономика»
Университета науки и технологий

Аннотация. В данной статье теоретически и практически исследуется роль человеческого капитала в обеспечении стабильности доходов населения в регионах. В исследовании проанализировано влияние основных компонентов человеческого капитала – образования, здравоохранения, профессиональной квалификации, производительности труда и цифровых компетенций – на формирование доходов населения. Также в разрезе регионов Узбекистана за период 2020–2025 годов изучены динамика изменения реальных совокупных доходов на душу населения и эволюция индекса Джини, отражающего неравенство доходов. Результаты исследования показали наличие существенных диспропорций в уровне доходов между регионами. При этом было установлено, что в регионах с более высоким уровнем развития человеческого капитала доходы населения также формируются на более высоком уровне.

Ключевые слова: человеческий капитал, доходы населения, региональное развитие, стабильность доходов, индекс Джини, производительность труда, межрегиональное неравенство, зоны социальных инвестиций.

THE ROLE OF HUMAN CAPITAL IN ENSURING THE STABILITY OF POPULATION INCOMES IN REGIONS

Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

PhD Student, TSEU,

Lecturer of the Department of "Economics",

University of Science and Technologies

Abstract. This article theoretically and practically investigates the role of human capital in ensuring the stability of population incomes across regions. The study analyzes the impact of the core components of human capital – education, healthcare, professional qualifications, labor productivity, and digital competencies – on the formation of population incomes. Furthermore, the dynamics of change in per capita real total incomes and the evolution of the Gini index representing income inequality across the regions of Uzbekistan during 2020–2025 are examined. The research findings revealed significant disparities in income levels between regions. Concurrently, it was identified that in regions with a higher level of human capital development, population incomes are also formed at a higher level.

Keywords: human capital, population incomes, regional development, income stability, Gini index, labor productivity, interregional inequality, social investment zones.

Kirish

Bugungi kunda dunyo iqtisodiyotida yuz berayotgan tarkibiy o'zgarishlar, raqamli transformatsiya, innovatsion iqtisodiyotning rivojlanishi hamda global mehnat bozorida keskin raqobat sharoitida inson kapitali iqtisodiy taraqqiyotning asosiy strategik omillaridan biri sifatida e'tirof etiladi. An'anaviy ishlab chiqarish omillari – yer, kapital va tabiiy resurslarning iqtisodiy o'sishga ta'siri asta-sekin nisbatan kamayib borayotgan bir vaqtda, inson bilimlari, kasbiy malakasi, salomatligi, innovatsion salohiyati va ijodkorligi mamlakatlar hamda hududlarning raqobatbardoshligini belgilovchi muhim resursga aylandi. Shu jihatdan, inson kapitalini rivojlantirish nafaqat iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, balki aholi daromadlarining barqarorligini ta'minlash, kambag'allikni qisqartirish, ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish va hududlararo rivojlanish tafovutlarini yumshatishda ham muhim omil hisoblanadi.

Aholi daromadlarining barqarorligi zamonaviy iqtisodiy siyosatning ustuvor maqsadlaridan biri bo'lib, u aholining turmush darajasi, ijtimoiy himoyasi, iste'mol imkoniyatlari hamda iqtisodiy xavfsizligini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan hisoblanadi. Daromadlarning barqarorligi deganda faqat daromad miqdorining yuqoriligi emas, balki uning uzoq muddat davomida barqaror shakllanishi, iqtisodiy inqirozlar va tashqi omillar ta'siriga nisbatan chidamliligi ham nazarda tutiladi. Ayniqsa, hududlar kesimida daromadlarning notekis shakllanishi mamlakatning muvozanatli rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli hududlarda iqtisodiy

faollikni oshirish, sifatli bandlikni kengaytirish va aholi daromadlarining barqaror manbalarini yaratishda inson kapitalini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Hududlarning iqtisodiy rivojlanish darajasi o'zaro sezilarli farqlarga ega bo'lib, bu holat mehnat resurslarining sifati, ta'lim darajasi, sog'liqni saqlash tizimining rivojlanganligi, ishlab chiqarish infratuzilmasi, investitsion jozibadorlik hamda innovatsion salohiyat kabi omillar bilan bevosita bog'liqdir. Natijada ayrim hududlarda yuqori daromadli ish o'rinlari ko'proq shakllansa, boshqa hududlarda esa past unumdorlikka ega mehnat faoliyati ustunlik qiladi. Bu esa aholi daromadlari o'rtasidagi hududiy tafovutlarni kuchaytiradi. Mazkur muammoning samarali yechimi inson kapitalini rivojlantirish orqali mehnat unumdorligini oshirish, zamonaviy kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish va innovatsion iqtisodiyot talablariga mos malakali kadrlarni tayyorlash bilan chambarchas bog'liq.

So'nggi yillarda O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, kasb-hunar ta'limini takomillashtirish, sog'liqni saqlash xizmatlari sifatini oshirish, kambag'allikni qisqartirish, bandlikni ta'minlash va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlarning asosiy maqsadi aholining iqtisodiy faolligini oshirish, mehnat bozorida raqobatbardoshligini kuchaytirish hamda barqaror daromad manbalarini shakllantirishdan iboratdir. Biroq hududlarning rivojlanish darajasidagi farqlar sababli inson kapitalining iqtisodiy samaradorligi barcha hududlarda bir xil namoyon bo'lmayapti. Ayrim hududlarda ta'lim sifati, zamonaviy kasblarga mos tayyorgarlik, tibbiy xizmatlar va innovatsion infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi aholi daromadlarining barqaror o'sishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Ilmiy adabiyotlarda inson kapitali va daromadlar o'rtasidagi bog'liqlik ko'plab nazariyalar orqali asoslab berilgan. Inson kapitali nazariyasiga ko'ra, ta'lim, malaka oshirish, sog'liqni saqlash va kasbiy tayyorgarlikka yo'naltirilgan investitsiyalar kelajakda mehnat unumdorligini oshiradi, yuqori ish haqi va barqaror bandlikni ta'minlaydi. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda hududiy rivojlanish konsepsiyasi doirasida inson kapitali mahalliy iqtisodiy o'sishning asosiy drayveri sifatida baholanmoqda. Chunki malakali ishchi kuchining yuqori ulushi investitsiyalar oqimini rag'batlantiradi, innovatsiyalarni tezlashtiradi, yangi biznes subyektlarining shakllanishiga xizmat qiladi hamda hududlarda yuqori qo'shilgan qiymat yaratilishini ta'minlaydi.

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi inson kapitaliga bo'lgan talabni yanada kuchaytirmoqda. Zamonaviy mehnat bozori nafaqat an'anaviy kasbiy bilimlarni, balki raqamli kompetensiyalar, tanqidiy fikrlash, kreativ yondashuv, xorijiy tillarni bilish va doimiy o'qib-o'rganish ko'nikmalarini ham talab etmoqda. Shu sababli hududlarda aholi daromadlarini barqaror oshirish faqat ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish hisobiga emas, balki inson

kapitalining sifat jihatdan takomillashuvi orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu esa ta'lim, sog'liqni saqlash, kasbiy tayyorgarlik, ilmiy tadqiqotlar va innovatsion faoliyatni yagona tizim sifatida rivojlantirishni taqozo etadi.

Shuningdek, inson kapitalining hududiy rivojlanishdagi o'rni faqat iqtisodiy natijalar bilan cheklanmaydi. Yuqori sifatli inson kapitali ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi, kambag'allik darajasini pasaytiradi, migratsiya oqimlarini muvozanatlashtiradi, demografik salohiyatdan samarali foydalanishga xizmat qiladi hamda mahalliy boshqaruv samaradorligini oshiradi. Natijada hududlarning investitsion jozibadorligi ortadi, biznes muhiti yaxshilanadi va yangi ish o'rinlari yaratiladi. Bu esa bevosita aholi daromadlarining barqaror shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi sharoitda hududlar kesimida inson kapitalining aholi daromadlariga ta'sirini kompleks baholash, uning tarkibiy elementlarini aniqlash hamda daromadlar barqarorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni ilmiy asosda tadqiq etish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, hududlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish, yuqori unumdor bandlikni kengaytirish, iqtisodiy o'sishning inklyuziv modelini shakllantirish va inson kapitaliga yo'naltirilayotgan investitsiyalar samaradorligini baholash zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Inson kapitali va aholi daromadlari o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiyot fanida eng ko'p o'rganilgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, hududiy rivojlanish, daromadlar barqarorligi va iqtisodiy o'sish masalalarida inson kapitalining roli ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

Inson kapitali nazariyasining asoschisi Theodore W. Schultz [1] inson kapitalini iqtisodiy o'sishning asosiy omili sifatida baholab, ta'lim va sog'liqni saqlashga yo'naltirilgan investitsiyalar mehnat unumdorligini hamda aholi daromadlarini sezilarli darajada oshirishini ilmiy asoslab bergan. Muallif inson kapitaliga sarflangan xarajatlarni iste'mol emas, balki kelajakdagi daromadlarni ko'paytiruvchi investitsiya sifatida talqin qiladi.

Inson kapitali nazariyasini yanada rivojlantirgan Gary S. Becker [2] ta'lim, kasbiy tayyorgarlik va sog'liqni saqlashga yo'naltirilgan investitsiyalar individual daromadlar va milliy iqtisodiyot samaradorligini oshirishini empirik jihatdan isbotlagan. Becker inson kapitalining hududlar iqtisodiy rivojlanishidagi strategik ahamiyatini alohida ta'kidlaydi.

Jacob Mincer [3] tomonidan ishlab chiqilgan daromad funksiyasi inson kapitali tadqiqotlarida klassik model hisoblanadi. Muallif ta'lim davomiyligi va mehnat tajribasining ish haqi hamda daromadlar shakllanishiga bevosita ta'sirini iqtisodetrik usullar yordamida asoslab bergan.

Robert E. Lucas [4] iqtisodiy o'sishning endogen nazariyasida inson kapitalini innovatsiyalar va hududiy rivojlanishning asosiy drayveri sifatida ko'rsatadi. Uning fikricha, inson kapitalining to'planishi iqtisodiy o'sish sur'atlarini uzoq muddat davomida barqaror saqlab turadi.

Paul M. Romer [5] bilimlar iqtisodiyoti konsepsiyasini rivojlantirib, ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va malakali inson kapitali yuqori daromadli iqtisodiyot shakllanishining asosiy omili ekanligini ta'kidlaydi. Muallif hududiy raqobatbardoshlikning asosini bilim va innovatsiyalar tashkil etishini ko'rsatadi.

Robert J. Barro [6] turli mamlakatlar misolida inson kapitali va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni ekonometrik modellar yordamida baholab, ta'lim darajasi yuqori bo'lgan hududlarda aholi daromadlari barqarorroq shakllanishini aniqlagan.

Eric A. Hanushek va Ludger Woessmann [7] ta'lim sifati iqtisodiy o'sishning asosiy omili ekanligini ko'rsatib, faqat ta'lim yillari emas, balki ta'lim sifati inson kapitalining samaradorligini belgilashini isbotlagan. Ularning tadqiqotlari hududlarda sifatli ta'lim tizimini rivojlantirish daromadlar barqarorligini ta'minlashda muhim ekanligini ko'rsatadi.

Daron Acemoglu va James A. Robinson [8] iqtisodiy institutlar hamda inson kapitalining o'zaro bog'liqligini tahlil qilib, samarali institutlar mavjud hududlarda inson kapitali yuqori daromad va barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashini asoslab bergan.

OECD hisobotida inson kapitalining hududiy rivojlanishdagi o'rni baholanib, raqamli ko'nikmalar, zamonaviy kasbiy malaka va uzluksiz ta'lim tizimi aholi daromadlarining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlovchi asosiy omillar sifatida e'tirof etilgan [9].

Jahon banki tomonidan e'lon qilingan Inson kapitali indeksi hisobotida inson kapitaliga investitsiyalar iqtisodiy o'sish, kambag'allikni qisqartirish va hududlararo daromadlar tafovutlarini kamaytirishning eng samarali vositalaridan biri ekanligi ta'kidlangan [10].

Mahalliy olimlar orasida inson kapitali va aholi daromadlari masalalarini chuqur tadqiq etgan olimdan biri Q.Abduraxmanov hisoblanadi. U mehnat bozori, bandlik va inson kapitalining o'zaro bog'liqligini tahlil qilib, inson kapitalining sifatini oshirish yuqori unumdor bandlik hamda aholi daromadlari barqarorligini ta'minlashning asosiy sharti ekanligini asoslaydi [11].

Shuningdek, O'zbekistonda aholi daromadlarining shakllanish mexanizmlari, ularni yuksaltirish omillari va inson kapitalini rivojlantirish muammolari N.Q.Zokirova [12], G.Q.Abduraxmanova [13], A.B.Irmatova [14], S.B.G'oyipnazarov [15] kabi mahalliy iqtisodchilar tomonidan atroflicha o'rganilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda inson kapitalining hududlarda aholi daromadlari barqarorligiga ta'sirini baholashda kompleks ilmiy yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini inson kapitali nazariyasi, endogen iqtisodiy o'sish konsepsiyasi hamda hududiy rivojlanish nazariyalari tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida umumilmiy va maxsus iqtisodiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Xususan, ilmiy abstraksiyalash, tizimli tahlil, qiyosiy

tahlil, induksiya va deduksiya, statistik guruhlash, dinamik qatorlarni tahlil qilish, grafik tahlil hamda mantiqiy umumlashtirish usullari qo'llanildi.

Empirik tahlil O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida 2020–2025-yillar kesimida hududlar bo'yicha aholi jon boshiga real umumiy daromadlar dinamikasini o'rganish orqali amalga oshirildi. Daromadlar tengsizligini baholashda Jini indeksidan foydalanildi. Olingan natijalar hududlar kesimida taqqoslanib, inson kapitalining rivojlanganlik darajasi va daromadlar o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiy mazmun jihatidan izohlandi. Tadqiqot davomida hududlar aholi jon boshiga to'g'ri keladigan real daromadlar ko'rsatkichlari asosida beshta iqtisodiy toifaga ajratildi hamda ularning rivojlanish xususiyatlari baholandi. Natijalarni umumlashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan "Ijtimoiy investitsiya zonalarini" konsepsiyasi ishlab chiqildi

Tahlil va natijalar

Hududlarda aholi daromadlari barqarorligini ta'minlash ko'p jihatdan inson kapitalining rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Inson kapitalining asosiy tarkibiy qismlari – ta'lim sifati, sog'liqni saqlash tizimi, kasbiy malaka, raqamli kompetensiyalar va mehnat unumdorligi hududlarning iqtisodiy salohiyatini shakllantirib, aholi daromadlarining o'sish sur'atlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli daromadlar dinamikasini hududlar kesimida tahlil qilish inson kapitalining iqtisodiy samaradorligini baholash imkonini beradi.

1-jadval

Hududlar kesimida aholi daromadlarining tahlili³⁸

	2020	2021	2022	2023	2024	2025
O'zbekiston Respublikasi	12888,6	15773,9	18722,4	21396,2	25671,6	29935,5
Qoraqalpog'iston Respublikasi	10018,2	11981,8	14022,4	15600,1	18277,5	20656
Andijon viloyati	11559,7	13847,4	16834	20090,3	24081	26275,9
Buxoro viloyati	15755,4	19420,7	22848	25341,6	29918,8	35176,2
Jizzax viloyati	11566,2	13928,7	15838,1	17835,9	20126,2	22907,4
Qashqadaryo viloyati	10839,7	12877,6	15318,4	16880,8	19914,8	23517,5
Navoiy viloyati	21380,5	26452,4	28921,3	33238,7	38499,1	44694,2
Namangan viloyati	10051,9	12310,1	14815,6	16065,8	18558,2	21304,6
Samarqand viloyati	11139,7	13589,6	16057	17403,8	21236,5	24471
Surxondaryo viloyati	10219,6	12466	15259,8	16806,5	19431,5	22572,2
Sirdaryo viloyati	11681,6	13572,1	15374,4	17528,4	20181,6	23339,5
Toshkent viloyati	14021,2	17360,9	19540,8	22276,2	26276,2	29830,9
Farg'ona viloyati	9536	12109,7	14702	17772,2	19588,9	24582,7
Xorazm viloyati	12976,6	16672,4	20535,1	21344,7	26338,7	31136
Toshkent shahri	26672,2	31823	38440,2	47347,5	62305,1	73910,5

³⁸ O'zbekiston Respublikasi Milliy Statistika Qo'mitasi rasmiy sayti ma'lumotlari asosida tuzildi, www.siat.stat.uz

1-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, 2020–2025-yillar davomida barcha hududlarda aholi jon boshiga to'g'ri keladigan real umumiy daromadlar ijobiy o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan. Biroq o'sish sur'atlari va daromadlar hajmi hududlar bo'yicha sezilarli darajada farqlanadi.

Eng yuqori daromad ko'rsatkichlari butun davr davomida Toshkent shahrida kuzatilgan. 2020-yilda aholi jon boshiga real umumiy daromad 23,0 mln so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilda ushbu ko'rsatkich 67,6 mln so'mga yetgan. Natijada olti yil davomida daromad hajmi qariyb 2,9 baravar oshgan. Buning asosiy sabablari sifatida xizmatlar sohasining yuqori ulushi, sanoat va moliya sektorining rivojlanganligi, malakali ishchi kuchining yuqori konsentratsiyasi hamda innovatsion faoliyatning faollashganligini ko'rsatish mumkin.

Yuqori daromadlar bo'yicha keyingi o'rinlarni Navoiy va Buxoro viloyatlari egallaydi. Navoiy viloyatida 2025-yilda jon boshiga daromad 41,2 mln so'm, Buxoro viloyatida esa 32,3 mln so'mni tashkil qilgan. Mazkur hududlarda tog'-kon sanoati, rangli metallurgiya va yoqilg'i-energetika tarmoqlarining rivojlanganligi yuqori mehnat unumdorligini ta'minlab, daromadlarning o'sishiga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, Toshkent viloyati, Xorazm va Andijon viloyatlarida ham barqaror o'sish kuzatilgan. Ayniqsa, Xorazm viloyatida 2020-yildagi 11,5 mln so'mdan 2025-yilda 28,6 mln so'mgacha o'sish qayd etilgan bo'lib, bu hududda xizmat ko'rsatish sohasi, tadbirkorlik va turizmning rivojlanishi bilan izohlanadi.

Nisbatan past daromad ko'rsatkichlari Namangan, Jizzax, Surxondaryo hamda Qoraqalpog'iston Respublikasida kuzatilmoqda. Jumladan, Namangan viloyatida 2025-yilda aholi jon boshiga daromad 19,6 mln so'mni, Jizzax viloyatida 21,1 mln so'mni tashkil etgan. Ushbu hududlarda iqtisodiyot tarkibida qishloq xo'jaligining ulushi yuqoriligi, yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlarning yetarlicha rivojlanmaganligi hamda malakali ishchi kuchiga bo'lgan talabning nisbatan pastligi daromadlarning sekinroq o'sishiga sabab bo'lmoqda.

Umuman olganda, hududlar kesimida kuzatilayotgan tafovutlar inson kapitalining sifat ko'rsatkichlari bilan bevosita bog'liq. Ta'lim sifati yuqori, mehnat bozori rivojlangan hamda investitsiya muhiti qulay hududlarda aholi daromadlari ham yuqori shakllanmoqda. Bu esa inson kapitaliga yo'naltirilayotgan investitsiyalar hududlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish orqali aholi farovonligini ta'minlashini tasdiqlaydi.

1-rasmda O'zbekistonda daromadlar bo'yicha Jini indeksining 2010–2025-yillardagi o'zgarishi aks ettirilgan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2010-yilda Jini koeffitsienti 0,295 bo'lgan bo'lsa, 2017–2020-yillar davomida u 0,262–0,264 oralig'igacha pasaygan. Mazkur holat iqtisodiy o'sish natijalarining nisbatan kengroq qatlamlarga tarqalganligini hamda ijtimoiy siyosat samaradorligi oshganligini anglatadi.

1-rasm. Daromadlar tengsizligi dinamikasi³⁹

Biroq 2021-yildan boshlab daromadlar tengsizligi yana ortish tendensiyasini namoyon etmoqda. 2021-yilda indeks 0,276, 2022-yilda 0,273, 2023-yilda 0,283, 2024-yilda esa 0,288ga yetgan. 2025-yilda esa mazkur ko'rsatkich 0,286ni tashkil etgan.

Mazkur dinamikani bir necha omillar bilan izohlash mumkin:

Birinchidan, iqtisodiyotning yuqori daromad keltiruvchi tarmoqlarida band bo'lgan aholining daromadlari boshqa tarmoqlarga nisbatan tezroq o'smoqda.

Ikkinchidan, raqamli iqtisodiyot va zamonaviy xizmatlar sektorida faoliyat yuritayotgan yuqori malakali mutaxassislarning ish haqi an'anaviy tarmoqlarga qaraganda sezilarli darajada yuqori bo'lib bormoqda.

Uchinchidan, hududlar o'rtasida inson kapitalining sifati bir xil emasligi sababli yuqori daromadli ish o'rinlari asosan iqtisodiy rivojlangan hududlarda to'planmoqda.

Shu bilan birga, Jini indeksining 0,30 dan past darajada saqlanib qolayotgani O'zbekistonda daromadlar tengsizligi xalqaro mezonlar bo'yicha nisbatan mo'tadil ekanligini ham ko'rsatadi. Bu davlatning ijtimoiy himoya dasturlari, pensiya va nafaqa tizimi, bandlik dasturlari hamda kambag'allikni qisqartirish siyosatining ma'lum darajada samarali natija berayotganidan dalolat beradi.

Ta'kidlash joizki, olib borilgan tahlillar asosida quyidagi ilmiy natijalarga erishildi.

Birinchidan, hududlarda aholi daromadlari darajasi inson kapitalining rivojlanganlik darajasi bilan kuchli bog'liqlikka ega. Ta'lim sifati, kasbiy malaka va mehnat unumdorligi yuqori bo'lgan hududlarda aholi jon boshiga daromadlar ham sezilarli darajada yuqori shakllanmoqda.

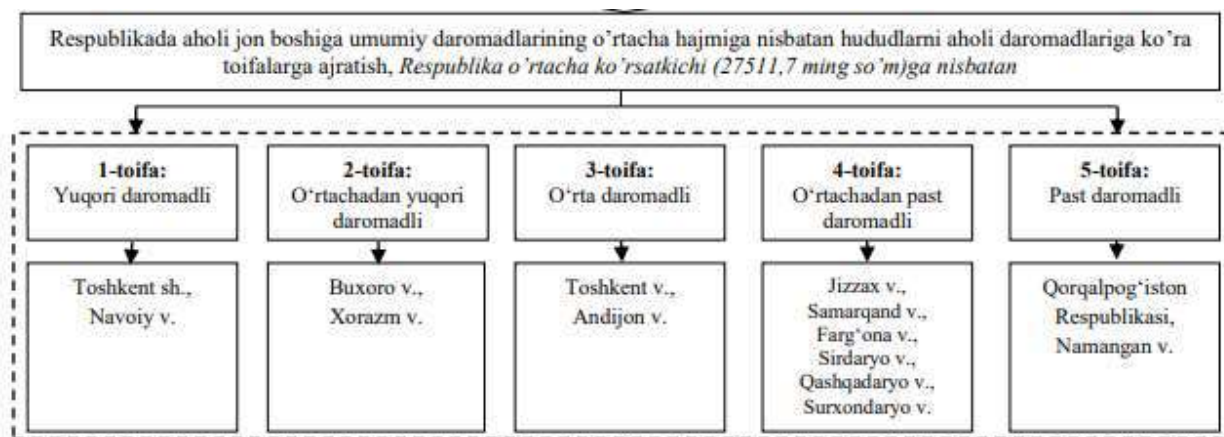
Ikkinchidan, hududlar o'rtasidagi daromad tafovutlarining asosiy omillaridan biri iqtisodiyotning tarmoq tarkibi hamda malakali ishchi kuchining hududlar bo'yicha notekis taqsimlanganligidir.

³⁹ O'zbekiston Respublikasi Milliy Statistika Qo'mitasi rasmiy sayti ma'lumotlari asosida tuzildi, www.siat.stat.uz

Uchinchidan, Jini indeksi dinamikasi daromadlar tengsizligi so'nggi yillarda biroz ortganligini ko'rsatsa-da, uning xalqaro mezonlar bo'yicha nisbatan past darajada saqlanib qolayotgani mamlakatda ijtimoiy siyosatning muayyan darajada samarali ekanligini tasdiqlaydi.

To'rtinchidan, inson kapitaliga yo'naltiriladigan investitsiyalarni hududiy differensiallashgan holda amalga oshirish, ya'ni nisbatan past daromadli hududlarda sifatli ta'lim, kasb-hunar tayyorlash, raqamli ko'nikmalar va sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirish kelgusida hududlararo daromadlar tafovutini qisqartirish hamda aholi daromadlari barqarorligini ta'minlashning eng muhim iqtisodiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi.

Mamlakatimiz tuman va shaharlarini iqtisodiy salohiyat hamda sharoitlaridan kelib chiqib 5 ta toifaga ajratish amaliyoti O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 30-dekabrdagi PF-287-sonli Farmoni bilan belgilab berildi. Bu tabaqalanish hududiy xususiyatlarni hisobga oluvchi strategiyalarni qo'llashni taqozo etadi. Shu nuqtai nazardan, iqtisodiy o'sish sur'atlari past bo'lgan hududlarda inson kapitalini yuksaltirish va iqtisodiy faollikni rag'batlantirish uchun "Ijtimoiy investitsiya zonolari"ni joriy etish maqsadga muvofiq. Mazkur konseptual taklif hududlararo iqtisodiy tengsizlikni va daromadlar tabaqalanishini kamaytirishga qaratilgan kompleks yondashuv hisoblanadi (2-rasm).

2-rasm. Aholi daromadlariga ko'ra hududlarning toifalari⁴⁰

2-rasm ma'lumotlariga ko'ra, Respublika bo'yicha aholi jon boshiga umumiy daromadlarning o'rtacha ko'rsatkichi (27511,7 ming so'm) asosida hududlar beshta iqtisodiy toifaga sinflandi. Ushbu tabaqalanish mamlakatda hududlararo daromadlar tengsizligi va iqtisodiy rivojlanish darajasidagi nomutanosiblik yuqori ekanligini yaqqol ko'rsatadi.

Xususan, 1-toifa (Yuqori daromadli) guruhiga kiruvchi Toshkent shahri va Navoiy viloyatida sanoatlashuv darajasi hamda inson kapitali qiymati yuqori bo'lsa, 4 va 5-toifalarga (O'rtachadan past va Past daromadli) kiruvchi Jizzax, Samarqand, Farg'ona, Sirdaryo, Qashqadaryo, Surxondaryo, Namangan

⁴⁰ Muallif ishlanmasi

viloyatlari hamda Qoraqalpog‘iston Respublikasida aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan real daromadlar respublika o‘rtacha darajasidan sezilarli darajada ortda qolmoqda.

Mavjud tarkibiy tafovutlarni yumshatish hamda hududiy tengsizlikni bartaraf etish uchun an'anaviy iqtisodiy qo'llab-quvvatlash usullaridan farqli ravishda yangicha yondashuv - "Ijtimoiy investitsiya zonalari"ni tashkil etish zarurati yuzaga keladi. Mazkur zonalarini ayniqsa daromad darajasi past bo'lgan 4 va 5-toifa hududlarida maqsadli joriy etish taklif qilinadi.

Shunday qilib, tadqiqot natijalari inson kapitali hududlarda aholi daromadlarining nafaqat o'sishini, balki ularning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlovchi strategik omil ekanligini tasdiqlaydi. Inson kapitaliga investitsiyalarni kengaytirish, ayniqsa ta'lim sifati, sog'liqni saqlash va zamonaviy kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish orqali hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni sezilarli darajada kamaytirish hamda inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash mumkin.

Xulosa

Olib borilgan tadqiqotlar hududlarda aholi daromadlari barqarorligini ta'minlashda inson kapitali hal qiluvchi strategik omil ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Inson kapitalining sifat jihatdan rivojlanganligi mehnat unumdorligini oshirish, yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi tarmoqlarni kengaytirish, innovatsion faoliyatni jadallashtirish hamda aholi daromadlarining barqaror o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli inson kapitaliga yo'naltiriladigan investitsiyalarni uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishning eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida baholash zarur.

Hududlar kesimidagi tahlillar shuni ko'rsatdiki, Toshkent shahri, Navoiy va Buxoro viloyatlarida aholi jon boshiga real daromadlarning yuqori shakllanishi mazkur hududlarda sanoat, xizmat ko'rsatish sohasi, investitsion faollik hamda malakali mehnat resurslarining yuqori ulushi bilan izohlanadi. Aksincha, iqtisodiy rivojlanish darajasi nisbatan past bo'lgan hududlarda daromadlarning sekinroq o'sishi inson kapitalining sifat ko'rsatkichlari, ishlab chiqarish tarkibi va zamonaviy mehnat bozoriga mos kompetensiyalarning yetarli emasligi bilan bog'liq ekanligi aniqlandi.

Jini indeksi dinamikasi tahlili daromadlar tengsizligi so'nggi yillarda ma'lum darajada ortganligini ko'rsatgan bo'lsa-da, uning 0,30 dan past darajada saqlanib qolayotgani mamlakatda olib borilayotgan ijtimoiy siyosatning muayyan samaradorligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlar hali ham mavjud bo'lib, ularni kamaytirish inson kapitalini rivojlantirishga yo'naltirilgan differensial siyosatni talab etadi.

Tadqiqot natijalari asosida hududlarni aholi daromadlari darajasiga ko'ra beshta iqtisodiy toifaga ajratish hamda iqtisodiy rivojlanishi nisbatan sust bo'lgan hududlarda "Ijtimoiy investitsiya zonalari"ni tashkil etish taklif etildi. Mazkur zonalarda ta'lim sifati va qamrovini kengaytirish, zamonaviy kasb-hunar markazlarini tashkil etish, sog'liqni saqlash infratuzilmasini

rivojlantirish, raqamli kompetensiyalarni shakllantirish, yoshlar va xotin-qizlar bandligini qo'llab-quvvatlash, innovatsion tadbirkorlikni rag'batlantirish hamda mahalliy investitsiya muhitini yaxshilash ustuvor yo'nalishlar sifatida belgilanishi lozim.

Bundan tashqari, hududiy rivojlanish dasturlarini ishlab chiqishda inson kapitali indikatorlarini strategik mezon sifatida qo'llash, ta'lim muassasalari faoliyatini hududiy mehnat bozori ehtiyojlari bilan integratsiyalash, oliy ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish kooperatsiyasini kuchaytirish hamda mehnat unumdorligini oshiruvchi texnologiyalarni keng joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Schultz T.W. (1961). Investment in Human Capital. American Economic Review, 51(1), 1–17.
2. Becker G.S. (1964). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. University of Chicago Press.
3. Mincer J. (1974). Schooling, Experience and Earnings. Columbia University Press.
4. Lucas R.E. (1988). On the Mechanics of Economic Development. Journal of Monetary Economics, 22(1), 3–42.
5. Romer P.M. (1990). Endogenous Technological Change. Journal of Political Economy, 98(5), S71–S102.
6. Barro R.J. (2001). Human Capital and Growth. American Economic Review, 91(2), 12–17.
7. Hanushek E.A., Woessmann L. (2008). The Role of Cognitive Skills in Economic Development. Journal of Economic Literature, 46(3), 607–668.
8. Acemoglu D., Robinson J.A. (2012). Why Nations Fail. Crown Business.
9. OECD (2019). OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World. OECD Publishing.
10. World Bank. (2020). The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19. Washington, DC.
11. Abduraxmanov Q.X. (2019). Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Toshkent. "Fan" nashriyoti, 595 b.
12. Abdurahmonov K.X., Zokirova N.K. Sun'iy intellekt davrida mehnat iqtisodiyoti. Darslik. -T.: "ILM-MA'RIFAT" mashriyoti, 2025. 356 bet.
13. G. Abdurakhmanova, A. Irmatova, D. Iskandarova, M. Khamrokulov and F. Tolibova, "Developing Female Leadership: Experience of Tashkent State University of Economics," 2025 IEEE Integrated STEM Education Conference (ISEC), Princeton, NJ, USA, 2025, pp. 1-8, doi: 10.1109/ISEC64801.2025.11147252.
14. Irmatova, A., Mirzakarimova, M., Iskandarova, D., Abdumalikova, Gr. (2025). Factors and Prospects for the Development of Digital Educational Platforms in Uzbekistan. In: Yang, X.S., Sherratt, S., Dey, N., Joshi, A. (eds) Proceedings of Tenth International Congress on Information and

Communication Technology. ICICT 2025. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 1415. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-96-6438-2_17

15. S.B.G'oyipnazarov. Mehnat munosabatlarini takomillashtirishda sun'iy intellektni joriy etish va inson kapitalini rivojlantirishning metodologik asoslari, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi, Toshkent, 2023

16. Iskandarova, D. (2024). Econometric Analysis of Population Income Formation in Uzbekistan. American Journal of Science on Integration and Human Development (2993-2750), 2(5), 61-67.

17. Iskandarova Dilafruz, Yuldosheva Khadicha. Economic efficiency of investments in human capital. International scientific research conference. Vol 4, Issue 40, 30-35 p.

18. Iskandarova Dilafruz Ikrom Qizi. Sun'iy intellekt davrida mehnat bozori transformatsiyasi va inson kapitaliga qo'yiladigan yangi talablar // Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика). 2025. №12.I. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sun-iy-intellekt-davrida-mehnat-bozori-transformatsiyasi-va-inson-kapitaliga-qo-yiladigan-yangi-talablar> (дата обращения: 29.06.2026).